

Corona-effecten in en voor Houten

Koos van Dijken
Platform31, Den Haag,
20 oktober 2021

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Corona-effecten in en voor Houten	4
Inleiding.....	4
Economische corona-effecten.....	4
Sociale corona-effecten	8
Effecten in en voor het onderwijs	14
Veiligheidseffecten van corona	16
Corona-effecten voor sport en cultuur.....	17
Effecten van corona op wonen en mobiliteit.....	18
Belangrijke aandachtspunten voor college en raad	21

Inleiding

Voor alle G40 en M50-gemeenten (waaronder Houten) heeft Platform31 in juli j.l. een algemene trendstudie gemaakt *Herstel en perspectief in tijden van transitie. Stedelijke trends en opgaven voor 2022 e.v.* In de algemene trendstudie is uiteraard op allerlei manieren aandacht besteed aan de mogelijke effecten van de coronacrisis voor de gemeenten. Daarnaast heeft Platform31 een jaar geleden geïnterviewd welke gevolgen de coronacrisis voor de gemeenten heeft en kan hebben. De gemeenten hebben deze trendstudie over de corona-effecten een jaar geleden gebruikt bij het opstellen van hun begroting 2021. Vanwege de vele onzekerheden waarmee de pandemie, het verloop van de pandemie en de steunmaatregelen gepaard gaan heeft Platform31 vorig jaar in deze trendstudie drie scenario's gehanteerd.¹

Om bij de begrotingsbespreking 2022 voldoende aandacht te besteden aan de mogelijke effecten van corona en niets over het hoofd te zien, heeft het college Platform31 gevraagd om een notitie op te stellen over de mogelijke COVID-19 effecten voor inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties in Houten. Deze notitie kan dienen om te bezien of op alle terreinen en bij alle organisaties (bedrijven, maatschappelijke organisaties, etc.) voldoende, relevante informatie opgehaald wordt door de gemeente over de effecten van corona. Platform31 heeft bij het opstellen gebruik gemaakt van diverse algemene bronnen. De notitie wordt afgesloten met enkele belangrijke aandachtspunten voor college en raad.

¹ Koos van Dijken, Razia Ghauharali en Simone 't Hooft, *De coronacrisis en de stad. Een verkenning van scenario's, effecten en handelingsperspectieven voor gemeenten*, Platform31, Den Haag, juni 2020.

Corona-effecten in en voor Houten

Inleiding

De verkenning van de corona-effecten voor Houten door Platform31 geeft een beeld van de effecten van de crisis nu en kijkt, waar het kan, vooruit. Net zoals in eerdere crisissen weten we dat er op lange termijn meer en andere effecten zullen optreden. Het verleden leert bijvoorbeeld dat het oplopen van de werkloosheid – en met vertraging de bijstand – langer doorwerkt en dat de opgave om zo veel mogelijk mensen weer naar een baan te begeleiden groter wordt. Vele effecten zijn nog onzeker. In welke mate en hoe snel gaan de burgers de besparingen tijdens de crisis uitgeven? Hoe snel gaat de werkloosheid en bijstand oplopen nu de steunmaatregelen zijn afgebouwd? Hoeveel bedrijven gaan failliet omdat zij de opgebouwde schulden niet snel genoeg kunnen terugverdienen? Met welke tempo en in welke mate gaan de bedrijven weer investeren? Zijn de mobiliteitspatronen blijvend veranderd of zijn de OV- en filegegevens van die in de laatste week van september j.l. een indicatie dat niets structureel is veranderd? Et cetera. Vanwege de vele onzekerheden is het van belang dat college en raad de vinger aan de pols houden.

Economische corona-effecten

Verwachte economische groei

Het verloop van de coronapandemie is nog steeds ongewis en daarmee blijft de onzekerheid over de economische vooruitzichten groot. Zelfs in de meest recente raming van het Centraal Planbureau rond Prinsjesdag 2021 hanteert het Centraal Planbureau nog twee scenario's om de onzekerheden te benadrukken: een basisscenario en een tweedegolfscenario.² In het tweedegolfscenario wordt verondersteld dat opnieuw grootschalige contactbeperkingen nodig zijn met alle economische en sociale gevolgen van dien. In de basisraming krimpt de economie in 2020 met 5 procent, gevolgd door ruim 3 procent groei in 2021. In het tweedegolfscenario krimpt de economie ook in 2021 nog. De gunstige groeiraming in 2021 in het basisscenario komt mede omdat verwacht wordt dat de tijdens de coronarecessie sterk opgelopen spaarquote een sterke consumptiegroei mogelijk maakt. Huishoudens spaarden in 2020 ruim 23 procent van hun beschikbare inkomen. Na de crisis zal niet alleen de vraag aantrekken, maar zal er vermoedelijk ook inhaalconsumptie optreden.

Andere onzekerheden zijn dat onduidelijk is hoe voorzichtig consumenten blijven. Gaan ze, mede vanwege het coronatoegangsbewijs, weer in grote getallen naar sportvoorzieningen, evenementen en theater? Verder is de vraag of ondernemingen – na de harde lockdown eind 2020/eerste helft 2021 en het verdere interen op buffers – nog voldoende veerkracht hebben. Het is ook de vraag hoe snel huishoudens hun overbesparingen gaan terugbrengen en hun consumptie gaan opvoeren.

Meer dan gebruikelijk waarschuwt het Centraal Planbureau dat het bbp geen maatstaf is van hoe goed het de mensen gaat. Niet alles van waarde is meetbaar. Burenhulp, familiebezoek, thuisonderwijs, e.d. laat zich niet in economische groeicijfers vangen. De coronacrisis heeft grote gevolgen voor zaken die raken aan de kwaliteit van het bestaan: het vieren van een bruiloft of jubileum, het omzien naar burens, het bezoeken van een festival, schouwburg of concert. En er zijn grote zorgen over eenzaamheid in verpleegtehuizen en over kinderen in een kwetsbare thuissituatie.³ Over het geheel genomen is het persoonlijk welzijn van de Nederlanders hoog gebleven,

² Centraal Planbureau, *Macro Economische Verkenning 2021*, CPB Raming, Den Haag, september 2020, blz. 7. Vanwege de grote onzekerheden hanteerde het Centraal Planbureau in maart 2021 zelfs nog met drie scenario's: 'basisraming', 'grotere veerkracht' en 'nieuwe terugslag'. Centraal Planbureau, *Centraal Economisch Plan 2021*, CPB raming, maart 2021. Vanwege de grote onzekerheden die de coronacrisis teweeg brengt, werkt het Centraal Planbureau als sinds het begin van de coronacrisis (maart 2020) met scenario's.

³ Centraal Planbureau, *Macro Economische Verkenning 2021*, CPB Raming, Den Haag, september 2020, blz. 7.

net als het algemene niveau van brede welvaart. Ook de veerkracht van de Houtense samenleving is in de coronatijd gemiddeld genomen groot gebleken.⁴ Dat neemt niet weg dat de individuele verschillen groot zijn. We zien in Houten dat kwetsbare groepen, zoals 75-plussers, alleenstaanden en lager opgeleiden, meer dan gemiddeld getroffen zijn door de gevolgen van de coronapandemie. Ook de jonge Houtenaren zijn meer dan andere inwoners geraakt. Detailhandel, horeca, persoonlijke dienstverlening, de culturele sector en de evenementenbranche blijken ook in Houten meer dan gemiddeld kwetsbaar. Bedacht moet bovendien worden dat het mogelijk is dat sommige gevolgen van de coronacrisis vertraagd optreden en pas later merkbaar worden.⁵ Dit kan zeker gelden nu een groot deel van de steunpakketten zoals TOZO 5 (tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers) en TONK 2 (Tijdelijke Ondersteuning Noodzakelijke Kosten) per 1 oktober gestopt zijn.⁶ Het algemene beeld is dat vooral zzp'ers gebruik maakten van TOZO 5 die in de afgelopen anderhalf jaar onvoldoende mogelijkheden zagen om hun inkomen weer op peil te krijgen. Daarom vinden er momenteel in Houten met deze groep ondernemers heroriënteringsgesprekken plaats. Bij de beëindiging van TOZO 5 zaten er in Houten 56 bedrijven in het bestand. Daarvan was 18 procent jonger dan 27 jaar (tien klanten). Ten tijden van TOZO 1 waren dit er nog 775. Bij TONK 2 ging het in Houten om zes aanvragen waarvan vijf toekenningen. Dit terwijl het tijdens TONK 1 (periode van 1 januari 2021 tot 1 juli 2021) ging om 23 aanvragen waarvan tien toekenningen.

Gevolgen voor bedrijven

Door de inhaalconsumptie wordt de verloren productie deels goed gemaakt. Toch zal naar verwachting niet al het noodgedwongen gespaarde geld besteed worden. Alle keren dat het haar niet geknipt kon worden de afgelopen maanden, zal niet goedgeemaakt worden. De bezoeken aan schouwburgen, musea, bioscopen, evenementen en sportwedstrijden die in 2020 en 2021 niet hebben kunnen plaatsvinden, zullen niet ingehaald worden. Vanwege de capaciteitsrestricties (chips, bouwmaterialen, containers, energie) zal een deel het gespaarde spaargeld bovendien wegvloeien naar hogere prijzen voor dezelfde diensten of producten.

In het basisscenario van het Centraal Planbureau reageren de bedrijfsinvesteringen later dit jaar positief op de toenemende omzet en gunstiger omzetverwachtingen, ondersteund door lage financieringskosten. De investeringsgroei wordt daarbij wel geremd door extra faillissementen in sommige sectoren nadat in oktober het steunbeleid afloopt. Daarbij moet bedacht worden dat door de ruimhartige coronasteun het aantal faillissementen in 2020 op het laagste niveau lag in twintig jaar.⁷ Er zijn bedrijven in leven gehouden die in normale economische omstandigheden hadden moeten stoppen. Het aflopen van de steunmaatregelen zal, deels als inhaaleffect, gepaard gaan met herstructureringen en een toename van het aantal faillissementen, met name in sectoren als de horeca, cultuur, sport en recreatie. In deze sectoren is het percentage bedrijven met een negatief eigen vermogen fors gestegen. Daarnaast hebben veel zzp'ers en mkb'ers te kampen met wegvallende opdrachten.

Een analyse van ABN AMRO laat zien dat ook de uitgestelde belastingschuld in sommige branches een zware wissel trekt op de toekomst. Ruim tien procent van alle bedrijven heeft in totaal 16 miljard belastingschuld opgebouwd. De verschillen tussen branches en bedrijven is groot. In twintig branches met de hoogste concentratie van bedrijven met belastingschuld heeft twintig tot veertig procent van de bedrijven uitstel van belastingbetaling aangevraagd. Om deze belastingschuld terug te betalen hebben bijvoorbeeld de taxibedrijven 28 maanden nodig om hun belastingschuld af te lossen als zij hun maandelijkse brutowinst van vóór de coronacrisis volledig gebruiken voor de aflossing van de uitgestelde belasting. Voor beveiligingsdiensten met een belastingschuld vergt de terugbetaling van hun belastingschuld gemiddeld 27 maanden van hun vóór corona bruto maandwinst, voor de warenhuizen 24 maanden, voor de kledingswinkels 23 maanden, voor de grafische bedrijven 19 maanden en voor hotels 17 maanden. Diverse bedrijven zullen dat niet kunnen, zullen hun bedrijfsactiviteiten stoppen en vele zullen minder kunnen investeren de komende maanden.⁸

⁴ *Monitor Sociale Kracht Houten 2020*, Dimensus Beleidsonderzoek 2021, blz. 12.

⁵ Tweede Kamer, vergaderjaar 2021-2022, 35 925, nr. 1 (*Miljoenennota 2022*), blz. 13, 14.

⁶ Rijksoverheid, *Einde steunpakketten voor banen en economie*, Nieuwsbericht, 30-08-2021.

⁷ Tweede Kamer, vergaderjaar 2021-2022, 35 925, nr. 1 (*Miljoenennota 2022*), blz. 17.

⁸ Franka Rolvink Couzy en Jan-Paul van de Kerke, *Belastingschuld per branche*, ABN-AMRO, Analyse, 17 mei 2021, blz. 1 en 2; Laurens Berentsen en Jan Braaksma, "Kleine groep bedrijven zit door corona nog jaren met belastingschuld", in: *Het Financieele Dagblad*, 17 mei 2021; Frits Conijn, "Betalingsachterstanden kleine ondernemers lopen fors op", in: *Het Financieele Dagblad*, 27 april 2021.

Uit de recente monitor van de provincie over de economische effecten van de coronacrisis blijkt dat volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek op 4 juni 2021 ruim 285.000 Nederlandse ondernemers tegen de € 16 mld. belastingenschuld hebben uitstaan. In de provincie Utrecht gaat het om een bedrag van € 1,3 miljard voor circa 22.000 bedrijven. Sinds het begin van de crisis hebben 369.000 ondernemers belastinguitstel aangevraagd voor ruim € 40 mld. Een groot deel hiervan is al afgelost (bijna € 17 mld.) en een deel is verlaagd (€ 4,6 mld.). Van de 369.000 bedrijven die belastinguitstel hebben aangevraagd, zijn er 665 in Houten gevestigd: 370 bedrijven met maximaal één medewerkers en 295 bedrijven met twee of meer medewerkers. Van de 665 bedrijven zijn 35 bedrijven werkzaam in de horeca en alle andere (630) zijn actief in andere branches. Per 1 oktober 2021 moeten ondernemers hun lopende belastingverplichtingen weer voldoen. Voor aflossing van hun uitgestelde belastingen hebben zij vijf jaar de tijd. Ondernemers die per 1 oktober 2021 echt niet kunnen starten met afbetalen, kunnen extra uitstel aanvragen tot 31 januari 2022. Daarnaast verstrekte de bankensector voor ruim 40 miljard aan financieringen aan ruim 50.000 Nederlandse ondernemers.⁹

De corona-effecten zijn zeer verschillend per regio

Hoewel de Nederlandse economie er in 2021 bovenop lijkt te komen, verschillen volgens prognoses de economische groeicijfers per regio.¹⁰ De sectorstructuur is daar een belangrijke verklaring voor omdat de sectoren zeer verschillend worden geraakt door de coronacrisis en de beperkende maatregelen. Voor sommige gemeenten en regio's zijn er daarnaast grote effecten vanwege het teruglopen van de dagrecreatie en de (internationale) toeristen.

RaboResearch heeft 16 september j.l. de groeiverwachting voor regio Utrecht naar beneden bijgesteld. Begin van de zomer verwachtte de bank nog een groei van 3,8 tot 4,2 procent, inmiddels is dat verlaagd tot 3,4 tot 3,8 procent. Daarmee blijft de regio onder het landelijk gemiddelde. Oorzaak is de grote invloed in de regionale economie van sectoren die nog niet geheel zijn hersteld (bezoekerseconomie, horeca, cultuur). De nationale groei wordt vooral getrokken door high-tech regio's.

De corona-effecten zijn zeer verschillend per sector

Door de lock-down, door het verlies aan inkomen én door de voortdurende onzekerheid is de vraag naar niet-essentiële goederen en diensten sterk gedaald. De effecten van de coronacrisis zijn vooral groot voor de horeca, de winkels, voor het detailhandelsvastgoed, de musea, de theaters en de evenementensector. Microkredietverlener Qredits, ondernemersvereniging ONL en de Hogeschool Utrecht ontwikkelden samen de kleinbedrijfindex. Deze periodieke enquête moet een beter beeld geven van het klein mkb en de zzp'ers. Uit de resultaten van het eerste kwartaal 2021 blijkt dat 36 procent van de ondernemers meer dan het minimumloon verdient, 13 procent verdient minder dan het minimumloon en 51 procent verdient onder het bijstandsniveau. Het lage ondernemersloon doet zich vooral voor in de horeca, de zorg en de detailhandel.¹¹

Er zijn ook bedrijven die weinig last hebben van de coronagevolgen en er soms zelfs sterk van geprofiteerd hebben. Dit zijn onder andere bedrijven in de informatietechnologie, cybersecurity, logistiek, supermarkten/foodsector (Ahold, Jumbo, e.d.), de doe-het-zelfbranche, pakketbezorgers (Bol.com, PostNL, e.a.), thuisbezorgers (Just Eat Takeaway), webwinkels, fietsenmakers, bouw, techniek en de techbedrijven (Amazon, Google, Netflix, ASML, e.a.).

Lange termijn effecten afhankelijk van de investeringen en productiviteitsontwikkelingen

Lange termijn economische effecten treden vooral op omdat een deel van de getroffen bedrijven hun investeringen in vaste activa, innovatie, marktontwikkeling en hun medewerkers op een laag pitje hebben moeten zetten. Voor de economische groei per hoofd van de bevolking wordt de arbeidsproductiviteit als de enige permanente bron van groei gezien. Als oorzaken voor de lage groei van de arbeidsproductiviteit worden de groei van het aantal zelfstandigen en de afnemende investeringen in kapitaalgoederen genoemd. Wat de doorwerking van de coronacrisis op de structurele arbeidsproductiviteit zal zijn, is onzeker.¹² Dat zal grotendeels afhangen van hoe snel

⁹ Provincie Utrecht, *Impact coronacrisis. Overzicht economische effecten*, Monitor #19, 6 oktober 2021.

¹⁰ Rogier Aalders en Otto Raspe, *Economisch herstel verschilt sterk tussen Nederlandse regio's*, 18 maart 2021.

¹¹ Provincie Utrecht, *Impact coronacrisis. Overzicht economische effecten*, Monitor #18, 28 juni 2021.

¹² Centraal Planbureau, *Actualisatie Verkenning middellange termijn 2022-2025*, CPB raming, maart 2021.

de investeringen weer zullen aantrekken. Zal dat wat langer duren dan is het waarschijnlijk dat er een lagere trendmatige stijging van de arbeidsproductiviteit te zien zal zijn. En met de ontgroening, de vergrijzing, het grote dienstenaandeel in de economie en met de relatief grote omvang van de flexibele arbeid en het aantal zzp'ers is het sowieso verre van eenvoudig om de arbeidsproductiviteitsontwikkeling op een substantieel hoger niveau te krijgen. Door de coronapandemie is wel de rol van digitalisering in de economie toegenomen.¹³ Nationaal economisch beleid (bijvoorbeeld MKB Actieplan), lokaal en regionaal economisch beleid en regelgeving kan de verdere digitalisering, en de productiviteitsverbetering, een verdere impuls geven. Met regelgeving (o.a. functiemenging en *blurring*)¹⁴ en excellente ondernemersdienstverlening (lage lasten, snelle vergunningverlening) kan ruimte gegeven worden aan ondernemers om nieuwe businessmodellen te ontwikkelen.

Toename van de winkelleegstand, hernieuwde inrichting van de binnensteden noodzakelijk

In Nederland is er al jarenlang sprake van een toenemende leegstand onder winkels, vooral in de binnensteden. De toenemende leegstand is het gevolg van onder andere online shopping en de trend dat er minder vaak recreatief wordt gewinkeld ('funshoppen'). Met name buiten de Randstad is er veel winkelleegstand.¹⁵ De winkelleegstand is door de sterke toename van het thuiswinkelen en het online bestellen (+ 65 procent) tijdens de coronacrisis toegenomen. Voor vele winkels zal de omzet niet zonder meer terugkeren naar het niveau van 2019. Dit kan de leegstand in de binnensteden, zoals in Houten Het Rond, verder vergroten. De wijkwinkelcentra zijn hierdoor minder getroffen. De winkels in de wijkwinkelcentra richten zich vooral op de dagelijkse producten. Zo is ook de leegstand in Castellum en het Oude Dorp beperkt.

In Houten lag op 1 oktober 2018 de winkelleegstand met 3,56 procent duidelijk onder de gemiddelde winkelleegstand in Nederland.¹⁶ Met grote verschillen tussen de gemeenten en binnensteden neemt gemiddeld in Nederland vanwege de coronacrisis de winkelleegstand met naar verwachting 40 procent toe. Voor Houten rapporteert het Planbureau voor de Leefomgeving de toename van de verwachte leegstand niet.¹⁷ Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft echter berekend dat Houten op positie vijf staat van steden met meer dan 50.000 inwoners waar de winkeldichtheid per 1.000 inwoners tussen januari 2020 en januari 2021 relatief het meest is gedaald.¹⁸ Volgens Inretail, de branchevereniging van dertienduizend non-food-winkels, wil tien tot twintig procent van de winkeliers stoppen, maar kan dat niet vanwege de hoge kosten. Vooral de transitievergoeding voor personeel weerhoudt deze winkeliers ervan om het bedrijf te staken. Vier van de tien ondernemers kunnen niet meer lenen bij de bank en spreken het privévermogen aan om te kunnen overleven.¹⁹ Stakeholders in Houten zien absoluut meerwaarde om gezamenlijk te werken aan een vitaal en toekomstbestendig centrum in Houten. Daarover worden regelmatig gesprekken gevoerd. Een aantrekkelijk centrum is gebaat bij spin-off tussen horeca en winkels als het gaat om het aantrekken van bezoekers. Transitie van vastgoed zou moeten plaatsvinden waar dit nodig is. Nog dit jaar wordt gezamenlijk een subsidieaanvraag gedaan bij de provincie om de vitaliteit van het centrum te versterken. De subsidieregeling is bedoeld om gezamenlijk tot een plan van aanpak te komen.

¹³ Cokky Hilhorst, *Coronacrisis heeft positieve uitwerking op digitalisering en productiviteit*, 22 april 2020.

¹⁴ *Blurring* is het combineren van activiteiten binnen een bedrijf op het gebied van bijvoorbeeld horeca, detailhandel, reparatie, cultuur en andere vormen van dienstverlening. Hierbij worden dus verschillende branches met elkaar geïntegreerd. Denk bijvoorbeeld aan het schenken van een wijntje in een kledingzaak, een restaurant in een boekwinkel, het organiseren van een proeverij in een slijterij, het verkopen van streekproducten of de geschonken wijn in restaurants, enz. Het is een verbreding van de traditionele dienstverlening van een bedrijf en de regelgeving van de overheid sluit daar vaak (nog) niet bij aan.

¹⁵ David Evers, Gertjan Slob, Jeroen Content en Frank van Dongen, *Veerkracht op de proef gesteld, een verkenning van de impact van corona op binnensteden*, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag, 2020.

¹⁶ Compendium voor de Leefomgeving, *Leegstand van winkels 2004-2018*. Stand op 1 oktober 2018 (laatst beschikbare datum, reeks gestopt).

¹⁷ David Evers, Gertjan Slob, Jeroen Content en Frank van Dongen, *Veerkracht op de proef gesteld, een verkenning van de impact van corona op binnensteden*, Planbureau voor de Leefomgeving, Den Haag, 2020. De verwachte ontwikkeling van de winkelleegstand voor de binnenstad van Purmerend en Zeist wordt wel gerapporteerd. In Zeist neemt de winkelleegstand van oktober 2020 (17,7 procent) naar begin 2022 (23,1 procent) naar verwachting toe met 30,6 procent. In Purmerend neemt de winkelleegstand van oktober 2020 (15,1 procent) naar begin 2022 (22,1 procent) naar verwachting toe met 46,5 procent.

¹⁸ Centraal Bureau voor de Statistiek, *Nieuwsbrief voor gemeenten*, mei 2021.

¹⁹ Richard Smit, "Veel ondernemers willen stoppen, maar kunnen dat niet door te hoge kosten", in: *Financieele Dagblad*, 25 maart 2021.

Leegstand kantoren

De leegstand voor wat betreft de kantorenmarkt concentreert zich in de Randstad, in het bijzonder rondom Amsterdam en in het Rijnmondgebied. De kantoorleegstand is vooral groot bij de uitvalswegen van gemeenten en in kantoorparken langs de snelwegen. Het betreft locaties als bijvoorbeeld de Plaspoelpolder in Rijswijk, Flight Forum in Eindhoven en Goudse Poort in Gouda.²⁰ In deze gebieden kunnen grootschalige gebiedstransformaties, die vaak al gepland stonden, versneld worden uitgevoerd.

In Houten lag op 1 januari 2017 de leegstand van kantoren in procenten van de totale verhuurbare vloeroppervlakte op 18,0 procent. Meer dan de landelijk gemiddelde kantoorleegstand (15,9 procent) maar duidelijk onder de leegstand in bijvoorbeeld Nieuwegein (30,0 procent), Stichtse Vecht (35,2 procent) en Capelle aan den IJssel (29,5 procent).²¹ Prognoses over de ontwikkeling van de leegstand van kantoren hangen voor een belangrijk deel samen met aannames rond het thuiswerken. Als medewerkers structureel meer op andere plekken gaan werken en zelf hun kantoordagen kiezen, loopt de leegstand op van 8,5 procent nu naar maximaal 11 procent in 2024.²² Verwacht wordt dat de populaire stadscentra in de vijf grootste steden en toplocaties er het minst van zullen merken. Zij hebben een sterke regionale aantrekkingskracht op bedrijven en zijn daardoor beter bestand tegen een crisis. De mindere locaties binnen de steden en hun randgemeenten (kantoorparken langs de snelwegen) zullen de klappen krijgen.²³ In deze gebieden kunnen grootschalige gebiedstransformaties, die vaak al gepland stonden, versneld worden uitgevoerd. Daar kunnen kantoren bijvoorbeeld omgebouwd worden tot woningen.

Sociale corona-effecten

De coronacrisis raakt niet iedereen even hard

Na de daling van de consumptie met 5,8 procent in 2020, volgt naar verwachting een sterke stijging van 4,4 procent in 2021. Mede vanwege de voorzichtigheid bij huishoudens vanwege de pandemie en de verslechterde economische situatie is het herstel niet volledig. Deze gemiddelde cijfers zijn slechts een deel van het verhaal en achter deze gemiddelde cijfers gaan grote verschillen schuil. De toename van de koopkracht en consumptie laat zien wat er in doorsnee gebeurt als de persoonlijke omstandigheden niet veranderen: geen werkloosheid, geen gezinsuitbreiding, geen echtscheiding, enzovoort. Maar juist in een crisis zijn die persoonlijke omstandigheden voor veel mensen verslechterd, en dat zit niet in de cijfers. De coronacrisis heeft door haar aard een heel verschillende uitwerking op verschillende delen van de economie. Wie een vaste baan heeft in een sector die niet hard geraakt is (overheid, supermarkten, zorgdiensten), ziet zijn besteedbaar inkomen dit jaar waarschijnlijk stijgen. Wie als flexwerker of zelfstandige in de reisbranche of de evenementenindustrie werkte, heeft een geheel ander perspectief.²⁴

Op de arbeidsmarkt verdiept de coronacrisis de al bestaande breuklijnen

De Nederlandse arbeidsmarkt kenmerkt zich door een scherpe tweedeling tussen mensen met veel en mensen met weinig baan- en inkomenszekerheid. Dat is op zichzelf geen nieuws, maar de coronacrisis laat opnieuw de kwetsbaarheid van onze arbeidsmarkt zien. Het betekent dat het grootste deel van een economische schok wordt opgevangen door een specifieke groep: uitzend- en oproepkrachten en zzp'ers. Bedrijven die de broekriem aanhalen, nemen eerst afscheid van flexkrachten en zzp'ers en verlengen tijdelijke contracten niet. Dat is al te zien in de cijfers: de werkloosheid is het scherpst opgelopen onder jongeren, omdat zij relatief vaak geen vast contract hebben.

²⁰ Dré van Leeuwen, Frank Verwoerd en Ruben Quak, *Zelfs bij massaal thuiswerken, blijft leegstand kantoren behapbaar*, 10 december 2020.

²¹ Compendium voor de Leefomgeving, *Leegstand van kantoren 1991-2017*. Stand op 1 januari 2017 (laatst beschikbare datum, reeks gestopt).

²² Dré van Leeuwen en Frank Verwoerd, *De Nederlandse kantorenmarkt, thuiswerk-effect pas zichtbaar in 2022*, Colliers International, Amsterdam, december 2020.

²³ Dré van Leeuwen, Frank Verwoerd en Ruben Quak, *Zelfs bij massaal thuiswerken, blijft leegstand kantoren behapbaar*, 10 december 2020.

²⁴ Centraal Planbureau, *Macro Economische Verkenning 2021*, CPB Raming, Den Haag, september 2020, blz. 17, 36.

Juist de groepen die de klap opvangen, lopen een relatief groot risico op financiële problemen. Onder de risico-groep op de arbeidsmarkt bevinden zich vaker studenten, jongeren, migranten, alleenstaanden en mensen met een relatief laag inkomen. Deze groepen hebben vaak weinig andere bronnen van huishoudinkomen om op terug te vallen. Daarnaast hebben mensen met relatief lage inkomens weinig buffers. Een stresstest laat zien dat, als er geen TOZO was geweest, zo'n 10 procent van de zelfstandigen binnen drie maanden de vaste lasten niet meer kan betalen wanneer hun inkomen wegvalt.

De crisis versterkt bovendien de effecten van discriminatie op de arbeidsmarkt: er is sprake van last-in-first-out. Op de Nederlandse arbeidsmarkt is sprake van discriminatie: sollicitanten met een migratieachtergrond ontvangen minder reacties dan identiek gekwalificeerde sollicitanten met een Nederlandse achtergrond. Dit effect is het sterkst voor groepen met een niet-westerse achtergrond, en in het bijzonder een Afrikaanse of Arabische herkomst. Doordat deze groepen op achterstand staan op de arbeidsmarkt, hebben ze vaker een tijdelijk contract of uitzendbaan. Zo zijn ze in hoogconjunctuur de laatsten die worden aangenomen, en in crisistijd de eersten die er uitgaan.²⁵

Verwachte toename van de werkloosheid

De werkloosheid is vanwege de steunmaatregelen zeer beperkt opgelopen. In 2020 is het werkloosheidspercentage gemiddeld 4,3 procent en 5,9 procent in 2021. Als er in het najaar nieuwe golven komen van de pandemie (tweedegolfscenario) dan loopt de werkloosheid naar verwachting op tot 8½ procent in 2021. De toename is ongelijk verdeeld: jongeren verloren het vaakst hun baan.²⁶ Wel is het ook mogelijk dat de werkloosheid onderschat wordt als werklozen en mensen die willen werken zich, bij gebrek aan perspectief, zich terugtrekken van de arbeidsmarkt.

Veel (kleine) bedrijven en zzp'ers hadden en hebben het zwaar, hebben fors moeten interen op hun reserves en hun perspectieven op het voortzetten van hun activiteiten zijn sterk verslechterd. De kans is groot dat een deel van de bedrijven zal moeten stoppen of failliet gaat. Mede omdat zij hun opgebouwde belastingschuld niet, of niet op tijd, kunnen terugbetalen. Volgens onderzoek van McKinsey zal door de coronacrisis na schatting 10 tot 35 procent meer werkenden de komende tien jaar op zoek moeten gaan naar een andere baan.²⁷ Het betreft dan vooral de zwaksten op de arbeidsmarkt zoals laagopgeleiden, minderheden, vrouwen en jongeren. Het aantal werkenden dat de stap moet zetten naar een heel ander beroep groeit gemiddeld met 12 procent ten opzichte van de verwachtingen vóór corona. Het gaat daarbij om lager betaalde banen (kantoorbediendes, kassamedewerkers en keukenhulpen) waar steeds minder vraag naar is. McKinsey verwacht dat één op de zestien werkenden voor 2030 van beroep moet wisselen.

Bij-, om- en herscholing en activering

Door de coronacrisis is het werkdeel (re-integratie, bij-, om- en herscholing) nagenoeg stil komen te liggen. Vanaf 1 oktober 2021 zal de werkloosheid toenemen omdat de steunmaatregelen afgebouwd worden. Dit leidt tot een grotere behoefte aan om-, bij- en herscholingsmogelijkheden. De teruggekeerde omvangrijke mismatches op de arbeidsmarkt nopen tot een intensivering van het arbeidsmarktbeleid. Bijvoorbeeld met mobiliteitsteams of door een mobiliteitscentrum of een House-of-Skills in te richten voor werkloze inwoners en lokale werkgevers. Met een vaardighedenpaspoort, door arbeidsmarktbemiddeling over meerdere arbeidsmarktregio's heen, door een intensievere inzet van de middelen van de A&O-fondsen of door het inrichten van regionale opleidingsfondsen. Mogelijkerwijs versnelt deze crisis de omscholing van medewerkers in krimpsectoren naar groeisectoren. Zodat er minder arbeidsmarktcrapte ontstaat in de energietransitie en ook de publieke sector als werkgever (zorg, onderwijs en veiligheid) aantrekkelijker wordt.

In het licht van de verwachte toenemende werkloosheid als gevolg van de coronacrisis, moeten gemeenten geducht zijn voor de reflex om middelen in te zetten op de *quick wins*: personen met een korte afstand tot de arbeidsmarkt. Vaak vinden zij (met minimale aanmoedigingen) hun weg wel. Om de re-integratie het meest effectief

²⁵ Centraal Planbureau, *Macro Economische Verkenning 2021*, CPB Raming, Den Haag, september 2020, blz. 19, 20.

²⁶ Centraal Planbureau, *Macro Economische Verkenning 2021*, CPB Raming, Den Haag, september 2020, blz. 41.

²⁷ Rik Winkel, "Corona versnelt vernietiging van banen", in: *Financieele Dagblad*, 18 februari 2021 (op basis van McKinsey Global Institute, *The future of work after Covid-19*, 18 februari 2021).

te laten zijn, kan het beste ingezet worden op de activering voor mensen met een relatief grote afstand tot de arbeidsmarkt.²⁸ Deze profiteren het meest van de activering. Wel zijn de kosten van de intensieve begeleiding, het maatwerk en de zeer kleine stapjes hoog per activeringstraject. Maar hiermee kan voorkomen worden dat de gemeente over een aantal jaren met een nog groter granieten bestand zit. Overigens is het ook zo dat bijstandsgerechtigden regelmatig negatieve ervaringen hebben met professionals, bijvoorbeeld omdat zij vacatures aandragen die wel heel ver af liggen van iemands wensen, voorkeuren en mogelijkheden. Het komt voor dat bijstandsgerechtigden jarenlang in zak en as zaten vanwege een, volgens eigen zeggen, niet capabele of invoelende professional; maar dat alles veranderde vanaf het moment dat men een andere professional kreeg waarmee er een klik was en die de juiste snaar wist te raken. Investerings in evidence-based werken, coachende en motiverende vaardigheden en gesprekstechnieken zijn noodzakelijk, zodat beter ingespeeld kan worden op wat iemand écht drijft.²⁹

In meer algemene zin is het aan te bevelen in te zetten op het bevorderen van de arbeidsproductiviteitsontwikkeling (onderzoek, ontwikkeling, permanente educatie en nóg beter delen van de bestaande (internationale) kennis) als motor van duurzame groei van het regionaal inkomen per hoofd. Dit vergroot de veerkracht van de regionale economie, de bedrijven en de beroepsbevolking door kennisdeling, gevarieerd en goed onderwijs, permanente educatie, om-, bij- en herscholing, een grotere arbeidsmobiliteit, een betere werking arbeidsmarkt en het bevorderen van cross-overs tussen gerelateerde sectoren.³⁰

Bijstand

Ondanks het veronderstelde herstel in de basisraming van het Centraal Planbureau krijgen de gemeenten naar verwachting te maken met zzp'ers en flexwerkers die hun spaartegoeden hebben aangesproken en een beroep moeten doen op de bijstand.

In algemene zin komt 70 procent van de werklozen in de WW en 30 procent direct in de bijstand. Van de WW'ers stroomt 17½ procent alsnog door naar de bijstand. De grootste stijging (60 procent) doet zich voor bij jongeren onder de 27 jaar (vooral in de horeca), onder flexwerkers en mensen met een niet-westerse migratieachtergrond. Bij het versoberen en afbouwen van de steunmaatregelen neemt de instroom in de WW toe. En op termijn daarvoor ook het aantal bijstandsgerechtigden. Halverwege vorig jaar werd door het adviesbureau Berenschot geraamd dat in 2022 het aantal bijstandsuitkeringen met 51 procent zou kunnen toenemen ten opzichte van 2019.³¹ Voorlopig wordt deze verwachte stijging van de bijstandsuitkeringen in 2020 (nog) niet aangetroffen in de statistiek.³²

Uit de laatste kwartaalrapportage van WIL blijkt dat de klantvolumes WIL-breed beperkt oplopen. Dit geldt ook voor het bijstandsvolume. Dit is weliswaar iets groter geworden, maar baart nog geen grote zorgen. Doorgaans daalt het volume richting de zomermaanden, maar daarvan is nu geen sprake. Jongeren doen een toenemend beroep op WIL. De crisis raakt die groep hard. Zij hebben vaak beperkte WW-rechten en beschikken veelal niet over vermogen waarop ze kunnen teren. Van de 113 klanten die zich in Houten tot nu toe in 2021 aan de poort meldden, waren er 58 jonger dan 27 jaar. Dat is 51 procent. Het aandeel jongeren binnen het Houtense bestand

²⁸ Sophie van Hogendorp, "Beperkte middelen voor bijstandsgerechtigden worden verkeerd gebruikt", in: *Zorg + Welzijn magazine*, 19 september 2018; Ruud Dorenbos en Lydia Sterrenberg, *Gezond participeren aan de randen van het land*, Rapportage in het kader van het Gezond In .. programma, Pharos/Platform31, 2018.

²⁹ Ruud Dorenbos en Jochem Heemskerk, *Bijstandsgerechtigden op zoek naar werk, Welke factoren zijn doorslaggevend en wat betekent dit voor de gemeentelijke dienstverlening*, Platform31, Den Haag, 2020.

³⁰ WRR, *Naar een lerende economie. Investeren in het verdienvermogen van Nederland*, Amsterdam, 2013; Otto Raspe, *Trends in de regionale economie, Input voor de VNG-commissie Stedelijk Perspectief (Trend 3: Consumer city)*, PBL, Den Haag, 7 maart 2014, blz. 17. Zie voor de raderen die zorgen voor regionale economische groei Otto Raspe, Martijn van den Berge en Thomas de Graaff, *Stedelijke regio's als motoren van economische groei. Wat kan beleid doen?*, Den Haag, 2017, blz. 13.

³¹ Adriaan de Jonge, "14.000 nieuwe bijstandsuitkeringen in coronajaar", in: *Nieuwsbrief Binnenlands Bestuur*, 1 maart 2021; Adriaan de Jonge, "Mogelijk 51 procent meer bijstandsuitkeringen in 2022", in: *Nieuwsbrief Binnenlands Bestuur*, 1 juli 2020.

³² Van januari 2019 tot en met februari 2020 is het gemiddeld aantal bijstandsuitkeringen per maand: 358.839. Van maart 2020 tot en met februari 2021 gemiddeld per maand: 362.634. Een toename van 1,1 procent. Centraal Bureau voor de Statistiek – Statline: bijstandsuitkeringen; uitkeringsgrondslag, regio's.

nam toe van 17,5 procent naar 17,7 procent. Een prognose voor de rest van het jaar is lastig te geven, aldus WIL.³³

Jeugdzorg

In algemene zin zorgt de toenemende vraag naar jeugdzorg voor een sterke stijging van de gemeentelijke uitgaven. Dit is een structurele trend die voor de decentralisaties in 2015 al duidelijk zichtbaar was en sindsdien is doorgegaan. Het aantal cliënten per jaar, en de kosten, is met 16 procent gestegen sinds 2015. De toename in het jeugdhulpvolume komt niet door een stijgende instroom, maar door een achterblijvende uitstroom. Dit verklaart voor een deel de stijging in de kosten. Andere verklaringen zijn een stijging van de gemiddelde kosten per cliënt per jaar en een toename van kosten voor wijkteams en voorliggend veld. De volume groei wordt vooral veroorzaakt door gezinnen met hogere inkomens die gebruik maken van ambulante jeugdhulp. Ondanks de toename aan jeugdhulp vallen de echte probleemjongeren nog steeds tussen wal en schip.³⁴

Zes jaar na de decentralisatie kent het jeugdhulpstelsel in Houten en elders grote problemen zoals een tekort aan plekken voor zeer gespecialiseerde zorg (bijvoorbeeld eetstoornissen) en wachtlijsten voor de specialistische jeugd GGZ. Corona heeft bovendien tot extra toename van de vraag geleid en de knelpunten in het stelsel nog meer bloot gelegd. Om te voorkomen dat jongeren in Houten te lang op de wachtlijst staan of dat een situatie escaleert voert het Sociaal Team actief wachtlijstbeheer. Wat inhoudt dat actieve screening van wachtenden op de wachtlijst plaatsvindt. Hierbij wordt nagegaan of vrij toegankelijke voorzieningen als het Centrum voor Jeugd en Gezin, jongerenwerk of Buurtgezinnen ter overbrugging kunnen worden ingezet. Urgente en schrijnende zaken worden direct opgepakt binnen het Sociaal Team. Ook wordt Buurtgezinnen voor de komende twee jaar als voorliggende voorziening uitgebreid. Doel hiervan is de ontlasting van ouders van kwetsbare jongeren. Positief is verder dat de wachttijden jeugd bij het Sociaal Team Houten in vergelijking met begin dit jaar substantieel zijn afgenomen (stand medio september). Hierdoor kan er eerder hulp gegeven worden aan jongeren en hun ouders die daarom vragen.

De helft van de Houtense jongeren van 16 t/m 23 jaar gaf eind 2020 aan door corona minder goed in zijn of haar vel te zitten. De helft (52 procent) van de Houtense jongeren heeft het afgelopen jaar te maken gehad met persoonlijke problemen, vaak van psychische aard. Dit is gestegen ten opzichte van 2018 (42 procent). Eén op de vijf jongeren ervaart gevoelens van eenzaamheid, waarvan de helft in sterke mate. De meeste jongeren redden zich met hulp van anderen. Echter 10 procent van de jongeren wil graag hulp, maar kan deze niet zo goed vinden. In 2018 was dit nog 4 procent.

Het bovenstaande roept ook de vraag op hoe veerkrachtig de jeugd blijkt te zijn als de beperkingen door corona grotendeels worden opgeheven. Waarschijnlijk ondervindt een deel van de jongeren ook op termijn nog de negatieve gevolgen van de corona-epidemie en moet zij hierbij geholpen worden. Voor jongvolwassenen is er vaker sprake van een drempel om naar hulpverlening toe te gaan bij persoonlijke problemen. Zij denken vaak 'ik zoek pas hulp als het écht niet meer gaat'. Maar er is weinig laagdrempelige hulpverlening voor deze groep bij wie ze in een voorfase van 'als het echt niet meer gaat' terecht kunnen.

De gemeenten zijn er (nog) niet in geslaagd om de toename aan jeugdhulp sinds 2015 af te remmen en om de kostenstijging (16 procent sinds 2015) een halt toe te roepen. De sociale impact van het coronavirus op het leven van kinderen en jongeren is groot. Daarom heeft het kabinet steunpakketten vrijgemaakt voor jeugd, voor zowel de korte als de langere termijn. In Houten zien we in de eerste helft van 2021 een stijging van de kosten voor jeugdzorg en Wmo. Deze kostenstijging is met name te verklaren door intensievere inzet van jeugdzorg op het gebied van jeugd-GGZ, begeleiding (ook voor volwassenen) en behandeling (onderdeel van de categorie KmB & JenO). Het gaat hierbij voor een klein deel om nieuwe jeugdigen die vanaf de eerste lockdown te maken kregen met problematiek. De overige kosten ontstaan doordat jeugdigen intensiever gebruik zijn gaan maken van bestaande vormen van jeugdhulp als gevolg van de lockdown.

³³ Werk en Inkomen Lekstroom (WIL), *Rapportage 2e kwartaal 2021*, peildatum 1 juli 2021. Vaststelling Dagelijks Bestuur: 16 september 2021.

³⁴ Andersson Elffers Felix (AEF), *Stelsel in groei. Een onderzoek naar financiële tekorten in de jeugdzorg*, Utrecht, 15 december 2020; Martin Sommer, "Alles wordt nieuw, zodat het oude kalmpjes kan voortbestaan", in: *De Volkskrant*, 9 april 2021.

De problemen die zich momenteel met name voordoen, betreffen: depressie, sociale angststoornissen, gedragsstoornissen, eetproblemen en grote spanningen en overbelasting in gezinssystemen. Momenteel is niet te duiden in welke mate deze extra inzet en instroom Covid-19 gerelateerd is. In het derde en vierde kwartaal verwacht de gemeente daar meer inzicht in te krijgen.

WMO

De coronacrisis heeft in eerste instantie gezorgd voor minder druk op de Wmo. Er konden geen huisbezoeken plaatsvinden en het vraagafhankelijk vervoer is sterk verminderd omdat kwetsbare inwoners thuis moeten blijven. In tweede instantie kan de coronacrisis leiden tot een groter beroep op de Wmo. De coronacrisis leidt in het algemeen tot een toename van achter-de-voordeur problematiek, van huiselijk geweld, van eenzaamheid, van stress, frustratie, machteloosheid, verdriet, boosheid en van crisissituaties. Mede omdat de financiële crisis bij een deel van de inwoners voor extra spanning en stress zorgt, leidt dat tot een toenemend beroep op gemeentelijke zorg. Uitgestelde zorg kan op termijn zorgen voor hogere kosten voor de Wmo (zwaardere maatwerkvoorzieningen). Voor Houten is de algemene trend met betrekking tot een toename van huiselijk geweld niet direct waarneembaar.

Tussen 2019 en 2020 is de mate van eenzaamheid aanzienlijk toegenomen in Houten. Kwetsbare groepen zoals alleenstaanden hebben meer dan anderen te leiden van de coronacrisis. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar eenzaamheid onder ouderen. De 75 plussers zijn vanouds kwetsbaar, vanwege beperkingen in gezondheid en omdat zij door het overlijden van een partner alleen achterblijven.³⁵ Met bijvoorbeeld initiatieven als 'Houten voor Houten' en het recentelijk gestarte 'Met je hart Houten' kent de gemeente de nodige inzet om eenzaamheid tegen te gaan.³⁶

Dertig procent van de Houtense inwoners met Wmo-ondersteuning geeft aan dat het door corona slechter met ze gaat.³⁷ Buurtzorg kan nog steeds niet alle zorg leveren die wordt gevraagd i.v.m. capaciteitsproblemen (ziekenhuizen zijn namelijk weer gestart met een inhaalslag van uitgestelde operaties ten tijde van de lockdown). Binnen Buurtzorg en haar branchegeenoten is, ondanks diverse wervingscampagnes, onvoldoende capaciteit aanwezig om dit op te vangen. Zodoende blijft met name de avondzorg een probleem.

Zestig procent van de Nederlanders geeft aan minder te bewegen en te sporten vergeleken met de periode voor de coronacrisis. In Houten geeft ongeveer veertig procent dit aan.

Armoede en schuldenproblematiek

Huishoudens komen na inkomensverlies al snel in financiële problemen. Zo wordt in de gemeente Den Haag bijvoorbeeld een stijging van 30 procent in verzoeken om schuldhelpverlening voorzien.³⁸ Voor Houten zijn op dit moment geen prognosecijfers bekend. Op dit moment lopen de actieve dossiers WIL-breed nog niet op, maar dit is op termijn wel de verwachting.

Een toenemend beroep op het minima- en armoedebeleid wordt niet automatisch gecompenseerd door het Rijk en vormt daarmee een financieel risico voor de gemeente. Het grootste risico loopt de gemeente bij de BUIG. Het macrobudget zal aangepast worden door het Rijk, maar of dat voldoende is voor elke gemeente is onduidelijk. Corona kan zorgen voor een na-ijleffect en dat in 2021 bij de verandering van de Wgs (1 juli 2021) een grotere instroom in de schulphulpverlening gaat ontstaan. Een verwachte toename van het aantal aanvragen schuldhulpverlening leidt ook tot een toename van het aantal aanvragen voor bewindvoering (bijzondere bijstand).

Kansenongelijkheid, sociale scheidslijnen, kwetsbare inwoners en wijken

Reeds bestaande maatschappelijke opgaven voor gemeenten zijn door de pandemie vergroot. Maatschappelijke vraagstukken betreffende de arbeidsmarkt, de armoedeproblematiek (ook onder kleine ondernemers en zzp'ers), energie- en vervoersarmoede, de (houdbaarheid van) de zorg, de teruglopende prestaties van het onderwijs en

³⁵ *Monitor Sociale Kracht Houten 2020*. Dimensus Beleidsonderzoek 2021.

³⁶ Houtens Nieuws, *Houten voor Houten één centraal nummer voor coronahulp*, Nieuws uit de regio Houten, 31 maart 2021; www.metjehart.nl/gemeenten/houten/

³⁷ *Verklaring Sturingsinformatie eerste halfjaar 2021*, Gemeente Houten en Sociaal Team. 22 september 2021, blz. 18.

³⁸ Gemeente Den Haag, *Samen solidair en sterker uit de crisis. Sociaaleconomisch herstelplan voor Den Haag*, s.a., blz. 5.

sociale scheidslijnen. Deze maatschappelijke vraagstukken hangen met elkaar samen en cumuleren bij kwetsbare groepen en vergroten de kansongelijkheid. Zo werken leerachterstanden langdurig door op de arbeidsmarkt omdat mensen mogelijk moeilijker een baan vinden of een lager salaris gaan verdienen. Op de arbeidsmarkt, in het onderwijs, op de woningmarkt en in gezondheid (gezonde levensjaren) is er sprake van kansongelijkheid en soms zelfs van een toename in de kansongelijkheid. De complexe ongelijkheid, vanwege de samenhang van de ongelijkheid op meerdere levensdomeinen, is dé sociale kwestie van deze tijd.³⁹

Door de coronacrisis zijn bepaalde bevolkingsgroepen, sectoren en wijken onevenredig hard geraakt. Het gaat onder andere om ondernemers, werkenden in sectoren die gesloten zijn of om andere redenen niet operationeel kunnen zijn, zzp'ers, flexwerkers, jongeren, verarmde werkenden, langdurig werklozen, mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, ouderen en mensen met een fysieke of mentale arbeidsbeperking, taalachterstanden, chronisch zieke werkenden en statushouders.⁴⁰ Ondanks alle steunmaatregelen worden deze groepen getroffen door onder andere (jeugd)werkloosheid, bestaansonzekerheid, onderwijsachterstanden, schuldenopbouw, fysieke en mentale gezondheidsklachten, onveiligheid en eenzaamheid. De negatieve gevolgen hiervan zijn groot. Dat wij de talenten van de outsiders onvoldoende weten te benutten, is bovendien hoogst onwenselijk gezien de krimpende beroepsbevolking de komende jaren.

Er is in toenemende mate sprake van perspectief- en kansongelijkheid. Daarmee groeit in vooral de kwetsbare wijken de kloof tussen overheid en burger. De sociale scheidslijnen en de kansongelijkheid in het onderwijs, op de woningmarkt, in gezondheid, in vaste en flexibele arbeidscontracten, in participatie, in meedoen en niet-meedoen, en tussen insiders en outsiders was voor de coronacrisis al zichtbaar. Daarbij wordt de segregatie naar opleidingsniveau en naar mentaliteit dieper. In de verbanden waar mensen elkaar tegenkomen (wonen, werken, onderwijs) is uitsortering waar te nemen.

Deze sociale scheidslijnen en de kansongelijkheid zijn door de pandemie zeker niet minder geworden. Een belangrijke nieuwe scheidslijn is de lijn tussen degenen die zich grote zorgen maken over besmettingsgevaar tegenover degenen die dat geheel niet, of alleen in lichte mate, doen. Vooral ouderen en mensen die door ziekte minder weerbaar zijn, kunnen kwetsbaar zijn. Voor de een betekent dit leven in (bijna) totaalisolement, voor de ander gaat het leven 'gewoon door'. In het verlengde hiervan speelt ook het onderscheid tussen degenen die zich hebben laten vaccineren en degenen die dat (bewust) niet doen. De tweespalt die hieruit voortkomt, kan door bestaande familie-, werk- en zorgrelaties lopen en aan beide zijden aanleiding geven tot gevoelens van frustratie, verdriet en onbegrip. In de provincie Utrecht is op 20 september 2021 62 procent van de inwoners volledig gevaccineerd. Hierbij doen zich vrij grote verschillen voor naar gemeente. Relatief het hoogste aantal volledig gevaccineerden is er op dat moment in de gemeenten Bunnik (70 procent), Leusden (68 procent) en Houten (67 procent). Relatief het laagste aantal volledig gevaccineerden zijn er op dat moment in de gemeenten Renswoude (50 procent), Bunschoten (53 procent) en Rhenen (53 procent). In de gemeenten Utrecht en Amersfoort ligt het percentage volledig gevaccineerden op 61 procent.⁴¹

Samen met de arbeidsmarktontwikkelingen (flexibiliteit), de toenemende onzekerheid (over werk, inkomen, wonen, pensioen en zorg), de effecten van en maatregelen in het licht van de coronacrisis en de tweespalt in families, werk- en zorgrelaties leidt dit bij belangrijke groepen Nederlanders tot onvrede over de maatschappij en de politiek.⁴²

³⁹ Tweede Kamer, vergaderjaar 2019-2020, 35 300, nr. 1, *Miljoenennota 2020*, blz. 59; Raad Volksgezondheid & Samenleving, *Wissels omzetten voor een veerkrachtige samenleving. Vier prioriteiten voor de nieuwe kabinetperiode*, Den Haag, 2021, blz. 6; Denktank Coronacrisis, *De contouren van een intelligent herstelbeleid*, Advies, Den Haag, mei 2020, blz. 21, 25 en 41; SCP/PBL/CPB, *Briefadvies Planbureau voor herstelbeleid. Een doorstart van de samenleving*, Den Haag, februari 2021; Denktank Coronacrisis, *Perspectief op Herstel*, Advies, Den Haag, januari 2021, blz. 19, 21.

⁴⁰ Denktank Coronacrisis, *Neem iedereen mee: Kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt*, Den Haag, december 2020.

⁴¹ Provincie en gemeente Utrecht, *Staat van Utrecht. Maatschappelijke impact van de coronapandemie in de provincie Utrecht. Een tussenstand*, oktober 2021.

⁴² Cok Vrooman, *Meedoen in onzekerheid*, Utrecht, 2016: B. Steur, E. van Doorne en T. Zandstra, *Maatschappelijk onbehagen en het openbaar bestuur*, Strategische verkenning ministerie van BZK, Den Haag, 1 februari 2017.

Effecten in en voor het onderwijs

De coronacrisis kan de bestaande kansenongelijkheid in het onderwijs versterken

Ook op lange termijn kan de coronacrisis de ongelijkheid vergroten doordat de al bestaande kansenongelijkheid in het onderwijs wordt versterkt. Als je met een zilveren lepel in de mond wordt geboren, zijn je kansen op een voorspoedige schoolcarrière en daarmee uiteindelijk een goed inkomen een stuk beter. Het sluiten van de scholen tijdens de lockdown heeft deze al bestaande kansenongelijkheid waarschijnlijk versterkt. Het praktijkonderwijs heeft onder druk gestaan omdat stages en 'werkplekleren' waren weggefallen. Afstandsonderwijs heeft veel gevraagd van studenten en leerlingen. Het schrappen van de eindtoets in het primair onderwijs heeft er bijvoorbeeld voor gezorgd dat vooral leerlingen met een migratieachtergrond en kinderen van ouders met een lager inkomen- of opleidingsniveau een hoger schooladvies zijn misgelopen. Maar corona heeft niet alleen de achtstegroepers geraakt, het vergroot waarschijnlijk ook de ongelijkheid in de andere klassen. Thuisonderwijs is immers een stuk lastiger voor wie klein behuisd is, minder de beschikking heeft over (digitale) leermiddelen en lager opgeleide ouders heeft. Indicatief in dit verband is onderzoek naar de zogenaamde *summer learning loss*, dat laat zien dat leerlingen door studieonderbreking vaardigheden verliezen, en dat dit effect sterker is bij leerlingen met een bestaande leerachterstand. De betere scholen lijken er bovendien beter in geslaagd te zijn het afstandsonderwijs goed in te richten.⁴³ De mate waarin de leerlingen de onderwijsachterstanden hebben ingelopen, vertoont een duidelijke samenhang met de sociaaleconomische achtergrond van hun ouders.⁴⁴

Gemeentelijke verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van onderwijs

Elke gemeente kan om het onderwijs te verbeteren, te variëren en om de kansenongelijkheid te bestrijden veel verder gaan dan haar wettelijke taken op het terrein van onderwijs. De kwaliteit van en de variatie in het onderwijs kan op allerlei manieren bevorderd worden: door meer onderwijsvormen, de ontwikkeling van allerlei modulaire vormen van deeltijdonderwijs, meer leerwerkbanen, betere voor- en vroegschoolse onderwijs, laaggeletterdheid aanpakken met meer, specifieke en informele scholingsinspanningen en langere lestijden in de vorm van avond-, weekend- en zomerscholen.⁴⁵ De opgelopen onderwijsachterstanden in de coronacrisis maken dit des te urgenter. Uit het Nationaal Cohortonderzoek Onderwijs blijkt dat leerlingen door de lockdowns extra vertraging hebben opgelopen op het gebied van taal en rekenen.⁴⁶ Dit zou voor de gemeente en de scholen een reden kunnen zijn om voor specifieke groepen leerlingen in deze vakken extra lessen aan te bieden.

In Houten lijken de achterstanden die leerlingen op school door corona hebben opgelopen echter relatief beperkt. De inzet van scholen om dit te voorkomen, is groot geweest. Dat de gevolgen van corona op dit onderwerp beperkt lijken, heeft ook te maken met de kleinere omvang van de groep jeugdigen in Houten die een verhoogd risico loopt op een onderwijsachterstand. Dit is in figuur 1 in beeld gebracht voor basisschoolleerlingen. Dit wil echter niet zeggen dat er binnen Houten geen kinderen en jongeren zijn die buiten de boot (dreigen of kunnen) vallen. Dit geldt zeker voor hen die met meerdere problemen te kampen hebben. Ook in Houten is de problematiek onder jeugdigen toegenomen in coronatijd.

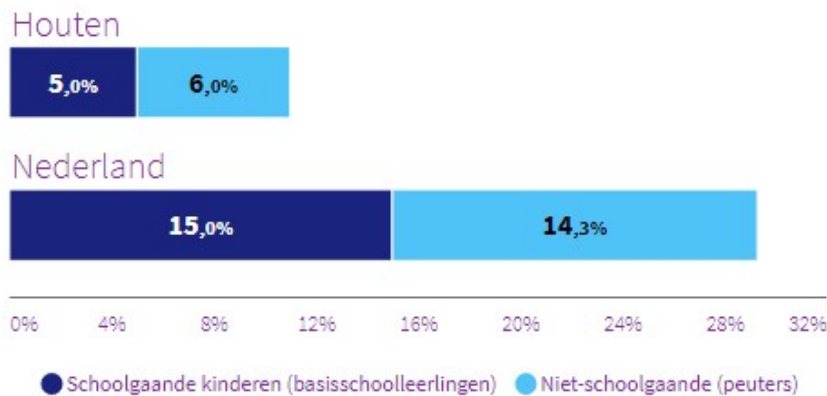
⁴³ Centraal Planbureau, *Macro Economische Verkenning 2021*, CPB Raming, Den Haag, september 2020, blz. 20, 21.

⁴⁴ Tweede Kamer, vergaderjaar 2021-2022, 35 925, nr. 1 (*Miljoenennota 2022*), blz. 14.

⁴⁵ Ruud Dorenbos, Koos van Dijken en Jeroen Korthals, *Naar een verbetering van de onderwijskwaliteit in de stad. Wat kan het stadsbestuur doen?* Den Haag, 2012; SER, *Leren en ontwikkelen tijdens de loopbaan. Een richtinggevend advies*, Advies 17/04, Den Haag, maart 2017. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, *Naar een lerende economie. Investeren in het verdienvermogen van Nederland*, Amsterdam, 2013.

⁴⁶ Tweede Kamer, vergaderjaar 2021-2022, 35 925, nr. 1 (*Miljoenennota 2022*), blz. 58.

Figuur 1: Kinderen met hoogste risico op onderwijsachterstand

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, 2019

De rechtvaardiging om méér te doen dan alleen de wettelijke taken is ook dat de gemeente de eerste overheid is die de lange termijn maatschappelijke gevolgen van het falende onderwijs ondervindt. Door de opgelopen onderwijsachterstanden en de afnemende onderwijsprestaties mag verwacht worden dat een groep leerlingen met een diploma van school afgaat dat onder hun potentiële capaciteit ligt, dat zij gedurende hun hele loopbaan minder verdienen en dat zij hun hele arbeidzame leven tegen drempels aanlopen. Dit tast op macroniveau het toekomstig verdienvermogen en de economisch groei van Nederland, regio Utrecht en Houten aan.

Scholen voldoen al jaren niet aan hun twee basale opdrachten: iedere leerling verlaat het onderwijs geletterd en gecijferd en iedere leerling krijgt gelijke kansen. De grote verschillen tussen scholen in één wijk kunnen ook een rechtvaardiging zijn voor ingrijpen. De prestaties van leerlingen in groep 8 op vergelijkbare basisscholen in dezelfde wijk schelen soms wel een of twee onderwijsniveaus. In het voortgezet onderwijs lopen de verschillen nog meer uiteen. Ook heeft elf procent van de schoolbesturen in het primair onderwijs een of meer scholen die al acht jaar onvoldoende presteren! Volgens de Onderwijsinspectie raakt dit ongeveer 35.000 kinderen, vooral uit gezinnen met een lage sociaaleconomische status.⁴⁷ De Onderwijsraad roept gemeenten op om zich veel nadrukkelijker te bemoeien met het onderwijs omdat door onderwijs, jeugdhulp en arbeidsmarktbeleid veel beter te integreren de effectiviteit van het beleid in het sociale domein toeneemt.⁴⁸ En volgens de Jongeren Denktank Coronacrisis is in het onderwijs meer maatwerk nodig voor kinderen en jongeren die het hardst worden getroffen.⁴⁹

Niet alleen het gezin waarin je geboren wordt, kan een groot verschil uitmaken in je leven, maar ook de gemeente waar je geboortehuis staat. Vooral voor kinderen uit arme gezinnen maakt het uit waar ze wonen. Zo heeft een Nederlander die in Houten opgroeit het, kort door de bocht, beter getroffen dan iemand die geboren wordt in bijvoorbeeld Assen. Dit blijkt uit de SEO Kansentlas. Wie beide plaatsen opzoekt, vindt een flink verschil in de kansongelijkheid. Dit laat echter onverlet dat ook in Houten, ondanks haar relatief gunstige uitgangspositie, bepaalde kinderen van huis uit bij voorbaat op achterstand staan en extra aandacht nodig hebben om optimaal te kunnen slagen in het leven. De gevolgen van de coronapandemie maken dit extra manifest.⁵⁰

⁴⁷ Ilse Zeemeijer, "Falend onderwijsbeleid: we staan erbij en kijken ernaar", in: *Het Financieele Dagblad*, 8 mei 2021, blz. 22 en 23; Rik Kuiper, "red het onderwijs, breek het tot de grond toe af", in: *De Volkskrant*, 8 september, 2018; Ebel Kemeling, "Voor beter onderwijs zijn nieuwe spelers nodig", in: *Het Financieele Dagblad*, 28 april 2018; Hans Wansink, "Beter onderwijs vergt een hard schoolstrijd", in: *De Volkskrant*, 7 januari 2020.

⁴⁸ Josta van Bockxmeer, "Opleiden voor banen die nog niet bestaan: het kan en het moet", in: *Het Financieele Dagblad*, 15 augustus 2017; Wouter van Noort, "Levenslang leren. Je moet je vier tot acht uur per week bijscholen", in: *NRC*, 13 oktober 2017, blz. E8 en 9; Onderwijsraad, *Decentraal onderwijsbeleid bij de tijd. Agenda voor een landelijk beraad over de rol van gemeenten bij onderwijs, Advies*, Den Haag, 2017.

⁴⁹ Jongeren Denktank Coronacrisis, *En nu ... daden!*, SER Advies, januari 2021.

⁵⁰ Van een dubbelkje een kwartje worden? Dat lukt beter in Houten dan in Assen | RTL Nieuws, 8 maart 2021; Kansongelijkheid in Nederland: wie in Emmen opgroeit, haalt een Alphenaar nooit meer in, NRC, 5 maart 2021

Veiligheidseffecten van corona

Het aantal misdrijven per 10.000 inwoners is in Houten laag evenals het aantal drugsdelicten per 10.000 inwoners. Het veiligheidsgevoel is in Houten in de periode vanaf 2014 toegenomen: van 7,0 in 2014 naar 7,3 in 2020. De score voor de sociale overlast ligt de laatste twee jaar iets lager, en is daarmee iets minder positief dan de twee jaar daarvoor. Vanaf 2019 ligt het aandeel mensen dat (heel) veel overlast van jongeren ondervindt wat hoger dan in voorafgaande jaren. Uit het aantal meldingen jeugdoverlast bij de politie blijkt dat de overlast in de eerste helft van 2020 fors is toegenomen. De politie schrijft dit toe aan corona gerelateerd thuiswerken, minder school, meer op straat zijn, etc. In de tweede helft van het jaar is het aantal meldingen weer flink gedaald.⁵¹ Het blijft voor Houten een belangrijk aandachtspunt om jeugdoverlast en het eventueel afglijden van sommige jongeren naar vormen van criminaliteit (die op zichzelf ook weer overlast kunnen geven) te signaleren en, indien nodig, aan te pakken. De politiecijfers met betrekking tot huiselijk geweld laten de afgelopen jaren (2018-2021) in Houten een vrij stabiel beeld zien, met rond de zeventien incidenten op halfjaarbasis. Vooral nog kan uit deze cijfers geen corona-effect worden afgeleid.

De significante daling van de geregistreerde criminaliteit in het afgelopen decennium en het geringe aantal high-impact crimes in Houten en elders versluiert een aantal verontrustende landelijke ontwikkelingen. Na een aantal jaren van dalende winkelovervallen is er in Nederland een toename van de gewapende winkelovervallen.⁵² Er is een toename van het aantal ram- en plofkraak waarbij gebruik gemaakt wordt van explosieven. Nu vooral op juweliërs en opticiens waar het voorheen vooral pinautomaten betrof.⁵³ Ondanks een algehele afname van de jeugdcriminaliteit is er in Nederland een toename van het aantal minderjarigen en jongvolwassenen die verdacht worden van een ernstig geweldsdelict (zware mishandeling, diefstal met geweld, poging tot doodslag).⁵⁴ Deze signalen passen in de door het ministerie van Justitie en Veiligheid geconstateerde trend van een mogelijke verharding van de criminaliteit in Nederland.⁵⁵

De coronacrisis heeft effecten op de veiligheid(sbeleving) en criminaliteitsontwikkeling. Zo daalden het aantal meldingen van woninginbraken, fietsendiefstal en zakkenrollerij. Ook waren er minder bedrijfsinbraken, straatroven en verkeersongelukken. Een groot deel van de veelvoorkomende criminaliteit hangt namelijk samen met het gemak waarmee deze criminaliteit gepleegd kan worden en met de gelegenheid die zich voordoet. Als we meer thuiszijn, is de kans op woninginbraak kleiner. Als we minder aanwezig zijn in drukke winkelgebieden neemt de kans op zakkenrollerij af. Het Sociaal Cultureel Planbureau verwacht dat dit een tijdelijk effect betreft. Een terugkeer naar de situatie van begin 2020 ligt voor de veelvoorkomende vormen van traditionele criminaliteit in de verwachting.⁵⁶

Andere vormen van criminaliteit, zoals cybercriminaliteit, namen juist toe. Ook is eerder al gewaarschuwd voor nieuwe, direct aan de coronamaatregelen gerelateerde vormen van criminaliteit, zoals misbruik van de TOZO en de oprichting van bureaus die tegen betaling ondersteuning bieden bij het misbruiken van de steunmaatregelen.⁵⁷ Andere effecten betrof het aantal overlastmeldingen bij de politie. Een deel van de jongeren vindt het moeilijk om in de openbare ruimte en andere plekken niet samen te komen. Dit leidt soms tot strafbaar gedrag, soms tot overlast op specifieke plekken en in sommige gevallen zelfs tot misdragingen. Houten probeert de druk op de openbare ruimte waar inwoners directe overlast van jongeren ervaren, te beperken door op verschillende plekken chill-locaties voor de oudere jeugd in te richten. Aan het Staatspoor heeft dat tot goede resultaten geleid en ervaren de bewoners geen overlast meer rond het speelveld. Het totaal van de geregistreerde overlastincidenten (vooral

⁵¹ *Monitor Sociale Kracht Houten 2020*. Dimensus Beleidsonderzoek 2021.

⁵² Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid, *Aantal gewapende winkelovervallen toegenomen*, 19 oktober 2019.

⁵³ NOS, *Opnieuw ramkraak bij opticiens, ditmaal in Sittard*, 23 maart 2021.

⁵⁴ Openbaar Ministerie, *Jonge geweldplegers zorgelijke trend in jaarbeeld OM over 2020*, 10 maart 2021.

⁵⁵ Wilrieke Korsten, Romy Hendrix en Davien van der Sloot, *Strategisch Omgevingsbeeld 2020*, Ministerie van Justitie en Veiligheid, Centrale Eenheid Strategie, Den Haag, januari 2020, blz.14; Tweede Kamer, vergaderjaar 2021-2022, 35 925, nr. 1 (*Miljoenennota 2022*), blz. 75.

⁵⁶ Josje den Ridder, Crétien van Campen, Edith Josten, Jeroen Boelhouwer, *De sociale staat van Nederland 2020*, Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, september 2020, blz. 8-12.

⁵⁷ Koos van Dijken, Razia Ghauharali en Simone 't Hooft, *De coronacrisis en de stad. Een verkenning van scenario's, effecten en handelingsperspectieven voor gemeenten*, Platform31, Den Haag, juni 2020

jeugd- en geluidsoverlast, maar ook huiselijk geweld) steeg in Nederland 2020, met bijna 145.000 incidenten, en lag daarmee 39 procent hoger dan in 2019.⁵⁸

Naast bovengenoemde effecten kan de (economische nasleep van) de coronacrisis ook andere gevolgen hebben. Zo waarschuwen vijftien burgemeesters dat in de kwetsbare gebieden het risico op een vlucht in (ondermijnende) criminaliteit kan toenemen, bijvoorbeeld door jongeren met verminderde toekomstperspectief, die hun baan verliezen en voor het snelle geld gaan.⁵⁹ Verder zijn er zorgen dat de coronacrisis (nieuwe) gelegenheid biedt voor ondermijnende en georganiseerde criminaliteit. Ondernemers die in financiële problemen komen, kunnen vatbaar zijn voor criminele activiteiten.

Corona-effecten voor sport en cultuur

Gevolgen van corona op kunst en cultuur

De cultuursector is en wordt sterk geraakt door de coronacrisis. De gevolgen van de beperkende maatregelen om het coronavirus tegen te gaan, zijn al meer dan een jaar zichtbaar en voelbaar bij makers, instellingen, publiek, cultuurbeoefenaars en amateurkunstenaars. De verliezen in de sector zijn groot, niet alleen financieel, maar ook artistiek. De schade voor de Nederlandse lokale culturele sector wordt in 2020 geraamd op € 350 miljoen. Op andere wijze kan de schade ook geïllustreerd worden. In de theatersector daalde de omzet met maar liefst 90 procent. Ruim twee-derde van de zzp'ers in de cultuursector heeft niet of minder dan de helft betaald gekregen bij corona annuleringen. Vele ondernemers hebben gebruik gemaakt van de landelijke TOZO-steunmaatregelen. Vanwege de startdatum van het bedrijf, de leeftijdsgrens en het partnerinkomen is er een belangrijke groep, vooral zzp'ers, die nauwelijks aanspraak kan maken op de generieke steunpakketten. Zo bood bijvoorbeeld TOZO-3 slechts één op de vijf zzp'ers enig soelaas. De kwetsbaarheid van de cultuursector is in de pandemie zeer groot gebleken. Meer dan de helft van de bedrijven zegt 2020 met rode cijfers te hebben afgesloten. In het verleden tijdens de beperkende maatregelen gaf 19 procent van de bedrijven aan dat de continuïteit onzeker zou zijn als de maatregelen langer dan vijf maanden aanhouden.⁶⁰ Het is derhalve van belang, gezien de duur van de beperkende maatregelen in 2020 en 2021, om te volgen in welke mate deze verwachting uit het verleden zich gaat voordoen.

Tegelijkertijd zijn vele innovaties ontstaan. Bijvoorbeeld op het gebied van ruimtegebruik, het online presenteren van voorstellingen en nieuwe vormen van aanbod voor publiek op afstand. Het is wenselijk om deze innovatieve kracht van de cultuursector te behouden en te versterken.⁶¹

Toch blijft het toekomstperspectief hoogst onzeker. Als een café weer open kan na een periode van lockdown, spoelt de kastelein zijn tap door en zet hem open. Het zo gewenste bier vloeit weer als vanouds en zijn kas wordt weer gevuld. Zo simpel is het niet in de cultuursector. Producten worden lang van te voren voorbereid, artiesten moeten zeer tijdig worden geboekt. Exposities, zeker *blockbusters*, worden jaren van te voren opgetuigd om bijvoorbeeld bruiklenen te kunnen organiseren. Publiek wordt lang van tevoren geïnformeerd om alvast te kunnen reserveren. De cyclische processen in de cultuursector zijn door de coronacrisis ruw verstoord. Reeds gedane investeringen in producties en evenementen zijn weg en in veel gevallen is herhaling of herkansing onmogelijk. Het ontbreekt ook aan opgebouwde reserves om nieuwe investeringen te kunnen doen. Er moeten bovendien thans en ook in de toekomst meerkosten worden gemaakt door aanpassing van producties en presentaties, zoals digitale versies.⁶² De gemeenten hebben met een breed pallet aan eigen financiële middelen (geen of lagere

⁵⁸ Nationale Politie, *Criminaliteit 2020: minder inbraak, meer cybercrime*, 15 januari 2021; CBS, *Veiligheidsmonitor 2019*, CBS, Den Haag, maart 2020.

⁵⁹ *Manifest Kom op voor de meest kwetsbare gebieden*. Urgente oproep 15 burgemeesters voor ondersteuning om tweedeling tegen te gaan.

⁶⁰ Cor Wijn en Bastiaan Vinkenburg, *Corona, cultuur en gemeenten. Informatiegids over gemeentelijke coronasteun aan de lokale culturele infrastructuur*, Berenschot/VNG, Utrecht/Den Haag, 2021, blz. 16; Poldy Koot, *Gevolgen Corona voor amateurs, kleinere organisaties en zzp'ers in de Kunst en Cultuursector in Assen*, Assen, maart 2021; Provincie Limburg, *Limburgse Coronamonitor*, Editie 10, woensdag 10 maart 2021, blz. 32 en 33.

⁶¹ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, *Beleidsreactie advies Raad voor Cultuur 'Onderweg naar overmorgen'*, brief aan de voorzitter van de Tweede Kamer, kenmerk 27680093, 23 april 2021

⁶² Berenschot, *Scenarioverkenning voor de cultuursector. Instrument voor dialoog over handelingsperspectief na corona*, Utrecht, februari 2021.

huur, coulancemaatregelen, diverse vormen van noodsteun, steun aan amateurkunstverenigingen) de lokale cultuursector gesteund.⁶³ In Houten heeft het culturele netwerk zich – door de gezamenlijke inzet en met lokale ondersteuning door bijvoorbeeld het gemeentelijk Cultuurfonds Houten – goed staande weten te houden.

Gevolgen van corona op sportverenigingen en de sportbeoefening

Van de Nederlandse sportverenigingen maakt veertig procent zich najaar 2020 (ernstige) zorgen over het voortbestaan vanwege de gevolgen van de coronacrisis. De zorgen bij sportverenigingen over hun toekomstperspectief zijn toegenomen ten opzichte van de zomer 2020 en het voorjaar 2020. De verenigingen maken zich (ernstige) zorgen over het verlies van leden/vrijwilligers en hun financiële situatie. Binnensportverenigingen maken zich het vaakst (ernstige) zorgen over de toekomst.

Ongeveer de helft van de binnensportverenigingen heeft met een ledendaling te maken. Bij één op de drie verenigingen (31 procent) is het ledental tussen september 2019 en september 2020 gedaald. Bij één op de zes verenigingen (17 procent) is het aantal leden in het afgelopen jaar gestegen. Dit zijn met name veldsportverenigingen. Dit kan het gevolg zijn van de langere sluiting van binnensportverenigingen. Vijftien procent van de verenigingen gaf eind 2020 aan dat zij verwachten een tweede stillegging niet te overleven.

Gemiddeld verwachten verenigingen in 2020 een inkomstenderving van 19 procent van hun begrote inkomsten voor 2020. Ongeveer de helft van de verenigingen in Nederland (53 procent) verwacht het kalenderjaar 2020 met een tekort op de jaarrekening af te sluiten en één op de drie zelfs met een tekort van 10 procent of meer. Een kwart van de sportverenigingen zegt zonder hulp en ondersteuning niet te overleven. Ruim de helft van de verenigingen (52 procent) geeft aan in de periode maart tot en met 15 oktober 2020 financiële steun van de Rijksoverheid of gemeente te hebben aangevraagd of ontvangen.⁶⁴

In maart 2020 zijn wekelijks 1,7 miljoen Nederlanders minder gaan sporten. De grootste daling vindt plaats bij kinderen. De afname van het sporten door kinderen van tussen de zes en twaalf jaar is gedaald met 35 procent. Onder de jeugd van dertien tot en met achttien jaar is het sporten met dertien procent gedaald. De effecten van de afname van het sporten onder kinderen en het minder bewegen van kinderen zijn dat de motorische vaardigheden afnemen en dat het overgewicht toeneemt. Onder de jongvolwassenen (19 t/m 30 jaar) is het sporten bij het uitbreken van de coronacrisis en de beperkende maatregelen het meest stabiel gebleven. Het percentage jongeren van 16 t/m 23 jaar in Houten dat iedere dag minimaal 60 minuten beweegt, is gedaald van 73 procent in 2018 naar 60 procent in 2020. Het aandeel jongeren dat naar eigen zeggen problemen ervaart met zijn of haar gewicht is dan ook gestegen van 6 procent naar 10 procent. In 2021 zijn de gevolgen nog duidelijker. Zeventig procent van de Nederlanders die voor de crisis een binnensport beoefende, is minder gaan sporten of zelfs helemaal gestopt. Onder de jeugd (5 tot 18 jaar) ligt dat percentage zelfs nog hoger (78 procent). Bovendien geven 1,4 miljoen Nederlanders aan niet direct het oude sportritme op te pakken wanneer de lockdown voorbij is.⁶⁵

Met de goed onderhouden buitenruimte waren in Houten de condities aanwezig om te blijven sporten. Veel inwoners weken tijdens de lockdown uit naar (ongeorganiseerde) buitensporten zoals hardlopen, wielrennen, skeeleren en dergelijke.⁶⁶ Door het goede contact met het Sportpunt Houten en de Houtense sportclubs zijn in samenwerking de mogelijkheden en kansen optimaal benut.

Effecten van corona op wonen en mobiliteit

Als een van de opvallendste ontwikkelingen tijdens de coronacrisis is er vooralsnog geen effect op de huizenmarkt. Sinds de start van de crisis (maart 2020) zijn de huizenprijzen met ongeveer 20 procent gestegen.⁶⁷

⁶³ Cor Wijn en Bastiaan Vinkenburg, *Corona, cultuur en gemeenten. Informatiegids over gemeentelijke coronasteun aan de lokale culturele infrastructuur*, Berenschot/VNG, Utrecht/Den Haag, 2021, blz. 22-28.

⁶⁴ Resie Hoeijmakers en Janine van Kalmthout, *Gevolgen coronacrisis voor sportverenigingen. Stand van zaken najaar 2020*, Mulier Instituut, Utrecht, november 2020.

⁶⁵ NOC-NSF, *1,7 miljoen Nederlanders minder aan het sporten*, 29 april 2020; NOC-NCF, *Belang van sport en bewegen wordt niet serieus genomen in coronacrisis*, 29 april 2021. Gegevens op basis van de maandelijkse NOC-NSF Sportdeelname Index.

⁶⁶ *Monitor Sociale Kracht Houten 2020*. Dimensus Beleidsonderzoek 2021.

⁶⁷ De bouwkosten van nieuwbouwwoningen worden ook opgedreven door de schaarste aan grondstoffen, personeel en de gestegen energiekosten. De schaarste aan grondstoffen en minder arbeidsmigranten zijn deels gerelateerd aan corona.

Mede gezien de lage wachtlijsten voor een sociale huurwoningen, is voor velen een woning moeilijker bereikbaar geworden. Door het sterk gedaalde aantal te koop staande woningen, de stijgende werkloosheid, daling van het bbp en door de lagere bevolkingsgroei vanwege het afgenomen migratiesaldo zal naar verwachting volgend jaar de woningmarkt afkoelen. Het Centraal Planbureau verwacht dat de hoge prijsgroei van de afgelopen jaren volgend jaar omslaat in een prijsdaling van twee procent en dat het aantal transacties met 9½ procent afneemt. Het aantal gereedgekomen nieuwbouwwoningen zal de komende jaren naar verwachting afnemen.⁶⁸ Andere deskundigen verwachten het tegendeel. Zo lang de rente laag is, kapitaal in de markt ruim voorhanden is, de hypotheekrente nog aftrekbaar is, ligt een prijsdaling niet voor de hand.

Uit de laatste kwartaalcijfers van de woningmarktrapportage van Brecheisen (derde kwartaal 2021) blijkt dat kopers voorzichtiger worden, met name in de stad Utrecht. Voor het eerst sinds jaren daalde daar de mediane transactieprijs van 464.000 euro naar 462.000 euro. Dat zou een teken kunnen zijn, dat kopers kritischer worden. Of dat zo is, zal de tijd uitwijzen. In Houten gaat het echter onverminderd crescendo wat huizenprijzen betreft. Houten laat in het derde kwartaal 2021 een forse krimp in het aanbod van ruim 25 procent zien in alle type woningen waarbij de tussenwoningen zelfs met 40 procent zijn afgenomen. Het aanbod ligt daarmee historisch laag met 29 bestaande koopwoningen. Gezien de aanhoudende druk vanuit de blijvend, grote groep kooplustigen loopt de prijs per m² dan ook verder op met 6 procent.⁶⁹

Het Sociaal Team constateert dat er meer woningaanpassingen voor senioren (per cliënt) worden ingezet omdat de woningmarkt zo krap is. Het lukt inwoners niet om te verhuizen dus blijven ze langer in een woning die niet geschikt is en waarin woningaanpassingen nodig zijn.⁷⁰

Recent zijn er, versterkt door de gevolgen van de coronacrisis, berichten over een toenemende vraag naar landelijk wonen. Makelaars constateren dat de vraag is toegenomen naar ruimere woningen, met voldoende buitenruimte, die verder weg gelegen mogen zijn van de werkplek in de Randstad. Meer stedelingen dan voorheen willen naar het platteland verhuizen. Zowel nabij de steden, als in verder weg gelegen dorpen in het Randland en zelfs in regio's als Oost-Groningen, Zeeland en Zuid-Limburg. Die trend werd hier en daar al voorzichtig waargenomen maar nu veel werkenden door de coronamaatregelen gedwongen werden thuis te blijven, is de populariteit van het wonen op het platteland verder gegroeid. Onderzoek van het Centraal Bureau van de Statistiek bevestigt dat er in 2020 binnen Nederland meer mensen uit de Randstad verhuisden dan ernaartoe. De trek uit de Randstad naar regio's daarbuiten nam de laatste jaren al toe. Vooral stellen zonder kinderen en mensen ouder dan dertig jaar verlaten vaker dan voorheen (d.w.z. voordat de coronapandemie uitbrak) de Randstad.⁷¹ Over een blijvende invloed van de coronapandemie op de woningmarkt en de keuze van de woonplaats is het vooralsnog gissen.

De coronacrisis laat zien dat zaken in de toekomst snel kunnen veranderen. In tijden van crisis vragen alle partijen van de overheid een sterke regie. Vele partijen pleiten voor anticyclisch investeren van de overheid. In de woningbouw (ook als de vraag daalt), in leefbaarheid en veiligheid in wijken met goedkope woningen (want juist daar vallen economische klappen). Aandacht voor lange termijnoplossingen (grote nieuwe bouwlocaties, hervorming van de agrarische sector, energietransitie) en voor korte termijnoplossingen die de flexibiliteit vergroten. Door regels zo te veranderen dat inwonen vergemakkelijkt, bestaande woningen intensiever bewoond kunnen worden, meer functiemenging, makkelijker aanpasbare en demonteerbare woningen, meer tijdelijke woningen, en meer variatie in woonvormen (groepswonnen, erfdelen, knarrehoven e.d.). Met meer flexibiliteit kan de gemeente en markt makkelijker inspelen op veranderende woonwensen en huishoudenssamenstellingen en op maatschappelijke en economische ontwikkelingen. De coronapandemie heeft laten zien hoe belangrijk aanpasbaarheid en flexibiliteit zijn.

⁶⁸ Tweede Kamer, vergaderjaar 2021-2022, 35 925, nr. 1 (*Miljoenennota 2022*), blz. 10, 67-71; Centraal Planbureau, *Macro Economische Verkenningen 2021*, CPB Raming, Den Haag, september 2020, blz. 39-41.

⁶⁹ *Woningmarktrapportage 3^e kwartaal 2021 Brecheisen*, 7 oktober 2021, blz. 6 - 7, 19 - 21.

⁷⁰ *Verklaring Sturingsinformatie Eerste halfjaar 2021*. Gemeente Houten en Sociaal Team. 22 september 2021, blz. 15.

⁷¹ CBS, *Meer verhuizingen naar regio's buiten de Randstad*, 24 februari 2021.

Door de corona zijn we ons meer bewust geworden van het belang én de kwetsbaarheid van ons mobiliteitssysteem, inclusief het op orde hebben van de digitale mobiliteit. Sinds de pandemie is de versmelting van de woon- en werksituatie duidelijk zichtbaar. We werken veel meer thuis. Veel gaat online en we merken bijvoorbeeld dat afstandsonderwijs, afgewisseld met fysieke aanwezigheid, mogelijk is en dat samenkomsten van teams niet altijd fysiek hoeven te zijn. De effecten op mobiliteit zijn dat wij veel minder woon-werk kilometers zijn gaan maken, dat de ochtend- en avondspits – voor even – waren opgelost en dat het aantal passagiers in het openbaar vervoer flink is gedaald. Daarbij is de herwaardering van lopen en (elektrisch) fietsen, vooral in de stad, enorm vergroot.⁷² De vraag is welke veranderingen in ons mobiliteitsgedrag blijvend zijn of keren we terug naar ons gedrag van vóór de coronacrisis?

De lange termijn effecten van een eventueel veranderend mobiliteitsgedrag en meer thuiswerken zijn nog niet te bepalen. Zo kan het thuiswerken leiden tot meer spreiding van de autokilometers over de dag en een vermindering van het aantal files. Dit zorgt voor een relatief aantrekkelijker autonetwerk waardoor het autogebruik en het aantal verplaatsingen weer kan toenemen. Vanwege de onzekerheden adviseert de Raad voor leefomgeving en infrastructuur (Rli) om een pas op de plaats te maken met de mobiliteitsinvesteringen. Wel is het verstandig dat de overheid sterker inzet op onderhoud, vervanging, modernisering en verduurzaming van bestaande infrastructuur.⁷³ De provincie Utrecht volgt het advies van de Rli echter niet en wil juist flink investeren.⁷⁴

⁷² Denktank Coronacrisis, *Mobiliteit en de coronacrisis*, Advies, Den Haag, juni 2020, blz. 14. Zie ook: PBL/CPB/SCP, *OV-gebruik tijdens de opstartfase. Een afwegingskader voor beleidsmaatregelen*, Den Haag, 1 juni 2020, blz. 15.

⁷³ Raad voor Leefomgeving, *Groen uit de crisis*, Briefadvies, Den Haag, 10 juli 2020, blz. 7;

⁷⁴ Provincies: zonder extra geld rijk geen nieuwe huizen - Binnenlands Bestuur, 17 september 2021.

Belangrijke aandachtspunten voor college en raad

De uitzonderlijke aard van de coronacrisis maakt de vooruitzichten onzekerder dan anders. Dit kan aanleiding zijn om flexibiliteit in te bouwen in de begroting 2022 zodat bijgestuurd kan worden als dat nodig is. Ondanks het vele onderzoekswerk dat is verricht, is een pandemie nog steeds onbekend terrein voor onderzoekers, economische instellingen en beleidsmakers. Tijdens de coronacrisis zijn er diverse dingen gebeurd die niet waren verwacht, zoals de sterk stijgende huizenprijzen, dalende werkloosheid en een zeer laag aantal faillissementen, terwijl de economie ongekend kromp. Dat maakt ramingen voor het komende jaar extra onzeker en nieuwe verrassingen waarschijnlijk. Dit maakt het van belang dat college en raad de vinger aan de pols blijven houden van de economische en sociaalmaatschappelijke ontwikkelingen in Houten zodat zij omdat kunnen bijsturen als de ontwikkelingen dat nodig maken.⁷⁵

Economische effecten:

- Volg aandachtig de ontwikkeling bij bedrijven en instellingen die zwaar zijn getroffen door de coronacrisis en de lockdowns (cultuur, sportverenigingen, horeca, recreatie, reisbranche, evenementen, logies, non-food detailhandel). Indien nodig kan de gemeente diverse maatregelen overwegen zoals soepele betalingsverplichtingen, tijdelijk een lagere OZB, ruimere terrasvergunningen, *blurring* mogelijk maken, et cetera. Het is daarbij ook raadzaam om de structurele levensvatbaarheid van bedrijven proberen te beoordelen. Gezien het historisch lage aantal faillissementen tijdens de coronacrisis zijn bedrijven in leven gehouden die in normale tijden hadden moeten sluiten. Bespreek ook met elkaar en weeg af dat elk bedrijf dat failliet gaat, hoe pijnlijk dan ook, weer kansen biedt voor nieuwe ondernemers om de markt te gaan bedienen.
- Volg de ontwikkeling van de winkelleegstand in Houten en denk met de winkeliers en vastgoedeigenaren mee om Het Rond vitaal en aantrekkelijk te houden.

Sociale effecten:

- Monitor de ontwikkeling bij de kwetsbare Houtenaren (weinig bestaanszekerheid, flexibele baan, laag inkomen, niet-westerse migratieachtergrond, alleenstaand, geen buffers, schulden, et cetera). Zij dragen de hardste klappen van de coronacrisis. Het Team Samenleving verwacht na-ijleffecten van twee jaar met een toename van vragen, complexiteit en wachttijden en het moeten verstrekken van meer maatwerkvoorzieningen.
- Weeg af op welke doelgroepen de re-integratie vooral gericht dient te worden. Zet daarbij de Houtense Werktafel in. Monitor de resultaten via WIL en beoordeel kritisch de resultaten.
- De komende jaren is het bij-, om- en herscholen en het Leven Lang Ontwikkelen van groot belang. Bespreek of ook op korte termijn meer middelen ingezet kunnen worden voor bij-, om- en herscholing. Onderzoek of in regionaal verband creatieve instrumenten ingezet kunnen worden (bijvoorbeeld het regionaal poolen van de sectorale O&O-fondsen om de intersectorale mobiliteit te vergroten).

Effecten in en voor het onderwijs:

- Blijf goed contact houden met de schoolbesturen, schooldirecteuren en ouders en hou in de gaten in welke mate bij welke leerlingen leerachterstanden zijn opgetreden en zet bijvoorbeeld samen, als een addendum bij de Educatieve Agenda, stappen om deze achterstanden weg te werken. Bijvoorbeeld door extra lessen aan te bieden.

⁷⁵ Tweede Kamer, vergaderjaar 2021-2022, 35 925, nr. 1 (*Mijoennota 2022*), blz. 21.

- Om leerachterstanden door de sluiting van scholen tijdens de pandemie in te halen, is het kabinet gekomen met het Nationaal Programma Onderwijs, met extra begrotingsruimte van 8½ mld. euro in 2021-2023. Deze omvangrijke impuls vergt tijd, waarbij uitvoering bemoeilijkt wordt door het gebrek aan beschikbaar extra onderwijspersoneel. Voor de gemeente kan een optie zijn om met de scholen in gesprek te gaan over de besteding van de extra onderwijsmiddelen zodat zij ook aansluiten bij de prioriteiten van de gemeente.
- Een mogelijkheid om de vinger aan de pols te houden is ook om sociale wijkteams, jeugdteams en de leerplichtambtenaren opdracht te geven om te rapporteren over de kinderen waarvan zij vermoeden dat er achterstanden zijn opgetreden. Voortijdige schooluitval, en veranderingen in het voortijdig schooluitval, kunnen ook een signaalfunctie vervullen.

Veiligheidseffecten van corona:

- Monitor de ontwikkelingen op het gebied van verharding van de criminaliteit, de jeugdcriminaliteit, ondermijning en cybercriminaliteit. Ondernemers en verenigingen worden door financiële problemen extra kwetsbaar voor ondermijning.
- Hou in de gaten of de ontwikkelingen in bepaalde wijken of in bepaalde hotspots negatief zijn en stem daar het handelen op af.

Corona-effecten voor sport en cultuur:

- Bespreek welke sport- en cultuurvoorzieningen in het bijzonder van belang zijn voor Houten omdat eenmaal weg zij niet makkelijk terug zullen komen. En overweeg welke maatregelen langjarig kunnen helpen om de instellingen een levensvatbare toekomst te geven.
- De tijdelijke regeling Coronasteunfonds Cultuur Houten maakt het voor cultuurinstellingen mogelijk om activiteiten te ontplooiën die bijdragen aan het weer opbouwen van het Houtense culturele leven. Met deze activiteiten kunnen inwoners bereikt worden die in coronatijd zijn afgehaakt of die tot nu toe niet of nauwelijks gebruik maken van cultuuruitingen.

Effecten van corona op wonen en mobiliteit:

- Bespreek de mogelijkheden om de druk op de woningmarkt in Houten te verlichten. Tijdelijke woningen, meer gevarieerde gebiedsontwikkelingen, functiemenging, het beter benutten van de ontwikkelkansen bij knooppunten, het beter benutten van de bestaande voorraad, et cetera.

In algemene zin en voor de langere termijn is voor de beleidsmakers het volgende van belang. De coronacrisis treft bestaande kwetsbaarheden in de Nederlandse economie en versterkt bestaande kansenongelijkheid in het onderwijs. Op korte termijn kan de overheid de meest getroffen groepen ondersteunen door te investeren in zaken als scholing en begeleiding naar werk, en door hulp te bieden bij armoede en problematische schulden, het derde steunpakket bevat ook dergelijke elementen. Bij onverhoopte nieuwe contactbeperkingen kan het effect van schoolsluitingen op kansenongelijkheid wellicht explicieter worden meegewogen in de prioritering. Tegelijkertijd moet dergelijk beleid – hoe nuttig ook – uiteindelijk gekwalificeerd worden als symptoombestrijding. De echte uitdaging is om de onderliggende kwetsbaarheden zelf aan te pakken: het verkleinen van het onderscheid tussen vast en flexibel werk, het tegengaan van schijnzelfstandigheid en discriminatie, het verkleinen van verschillen in volksgezondheid en arbeidsomstandigheden tussen mensen met een hoge en lage sociaaleconomische status.⁷⁶ Met deze focus kan ook Houten de komende jaren de kwetsbaarheden van de eigen inwoners verminderen zodat Houten bij een volgende crisis een weerbaarder samenleving is.

⁷⁶ Centraal Planbureau, *Macro Economische Verkenningen 2021*, CPB Raming, Den Haag, september 2020, blz. 21.